

Escriptura i intimitat

L'expressió del jo a través del llenguatge literari

Antoni Marí

La lectura és una activitat intel·lectual que posa en moviment totes les nostres facultats, intel·lectuals i sensibles, i ens permet i ens obliga a crear a dintre nostre les realitats i els esdeveniments que es narren i les idees que s'exposen.

Per la lectura accedim a un món que no és pas el nostre, però que reconeixem gairebé com a propi perquè passa en el si de la nostra intimitat on s'hi reconeix. La lectura és un esdeveniment íntim i solitari en el qual cap presència de la realitat s'interposa entre el lector i el llibre. En la lectura el lector assisteix i viu uns esdeveniments que només passen en el clos de la seva intimitat. La intimitat és una dimensió interna, profunda. El que és íntim és el que té d'incomunicable l'existència i l'experiència individual; la intimitat és la particularitat específica d'allò nostre que sembla que es quedi al llindar de la consciència sense gosar travessar-ne el dintell. L'espai de la intimitat és format per les percepcions i sensacions que provoca el món de fora, pels sentiments que suscita i pels records i les idees que procura.

La intimitat representa la vida interior i privada i, per extensió, l'atmosfera que

n'afavoreix l'expansió. Aquest espai clos, arrecreat del món, és un món ple, caòtic, pulsional, sense vida lògica. És un món, el de la intimitat, construït per les sensacions i els records que van acumulant-se i garbellant-se en un magma informe, on el que es pensa, se sent i es recorda construeixen una imatge de la realitat que, tot i ser suscitada per les sensacions del món, és creada pel lliure joc de la memòria i de les facultats sensibles i intel·lectuals.

Agustí d'Hipona descriu la intimitat d'aquesta manera:

Arribo als dominis de l'ànima i als amples palaus de la memòria, on hi ha els tresors de les innumbrables imatges aportades per les percepcions polimorfes dels sentits. Allí són guardades totes les representacions que han captat els nostres sentits i totes les altres dades que hi són dipositades, en la mesura que no les hagi absorbides i soterrades l'oblit... Totes elles, les rep, per tornar-les a evocar i a recobrar, quan calgui, el vast habitatge de la memòria dins no sé quins secrets i inefables replecs de la seva natura: totes elles hi entren (les impressions i representacions), cadascuna per la porta que li és reservada, i s'hi arregleren en ordre. Però no hi entren pas les realitats mateixes, sinó sols les imatges de les coses percebudes, per estar-s'hi a la volença del pensa-

Antoni Marí és escriptor, poeta i professor d'Estètica a la Universitat Pompeu Fabra. Ha publicat, entre altres obres, *Formes de l'individualisme* (Tres i Quatre).

ment que l'evoca. Tot això passa dins de mi mateix, en l'ingent palau de la meva memòria. És allí, en efecte, que tinc a l'abast el cel i la terra i el mar i totes les impressions que n'he pogut rebre, fora d'aquelles que he oblidat. És allí que em trobo també a mi mateix, que em torno a recordar de mi mateix, de les coses que he fet, del temps i del lloc en què les he fetes i de la sensació que provava en fer-les. És allí que és dipositat tot el que recordo, per haver-ho experimentat o per haver-ho cregut.

La intimitat és, com diu Agustí d'Hipona, l'espai on es rep notícia del món i on es crea la imatge de la realitat. És amb l'ajut dels nostres sentits i de les nostres facultats que la intimitat construeix les imatges de les coses percebudes. L'experiència de la realitat sensible i l'experiència de la realitat que ens és descrita en els llibres entren a l'ample palau de la memòria, perquè les dues realitats han estat captades pels nostres sentits. Però sovint passa que quan la nostra intimitat es veu sacsejada per l'experiència de la realitat que ens ofereix la lectura, la imatge de la realitat en la qual vivim sembla esvair-se, retirar-se i gairebé oblidar-se davant d'aquesta altra realitat que emergeix i surt dels llibres i de la paraula escrita.

Per la gràcia de la lectura podem conèixer altres realitats que no són les nostres, viure experiències que no hem tingut nosaltres, conèixer intimitats tan profundament com coneixem la nostra; podem accedir a les idees i als pensaments de tants d'altres que per haver-les llegit podem fer nostres, com si nosaltres mateixos les haguessim pensat; i creure que la vida i l'ordre de les coses podria ser d'una altra manera de com ha estat. La lectura és un acte

íntim que ens acosta i ens dóna a conèixer una altra intimitat i el secret que ella guarda. Amb la lectura, la intimitat del lector i la intimitat de l'acte de la lectura s'identifiquen i es corresponen amb la intimitat de l'escriptor i de l'acte de l'escriptura. La intimitat del lector es confon amb l'autor que expressa la seva intimitat mitjançant el llenguatge i alhora ens decobreix la nostra.

És el que diu Marcel Proust a *Le Temps Retrouvé*: [La literatura] és la revelació, que seria impossible per mitjans directes i conscients, de la diferència qualitativa que hi ha en la manera com se'ns presenta el món, diferència que, si l'art no existís, seria sempre el secret etern de tothom. Només mitjançant l'art podem sortir de nosaltres mateixos, saber allò que veu un altre, d'aquest univers que no és el mateix que el nostre, i els paisatges del qual haurien continuat essent per a nosaltres tan desconeguts com els que hi pot haver a la lluna. Gràcies a l'art, en lloc de veure un sol món, el nostre, el veiem multiplicar-se, i tenim tants mons a la nostra disposició com artistes originals hi ha, més diferents els uns dels altres que aquells que giravolten en l'infinit.

Per l'art de la literatura podem accedir a altres maneres de fer-nos present el món, diferents de la nostra; podem entrar en el secret d'altres intimitats i ampliar el domini de la nostra, considerar el món des d'un punt de vista que, fins el moment de la lectura, ens era desconegut, i conèixer i arribar a tenir tants mons com escriptors originals hagin expressat la seva intimitat mitjançant el llenguatge de l'escriptura. El llenguatge sorgeix de la necessitat d'expressar la intimitat que es reclou rere les percepcions, les sensacions i els sentiments en un garbuix caòtic i pulsional. És l'ex-

pressió la que fa possible que la intimitat, aquell món caòtic, pulsional, sense vida lògica, esdevingui, gràcies al llenguatge, ordenat, racional i comprensible.

Gràcies al llenguatge la realitat personal escapa del caos per cristal·litzar-se sota la forma sòlida i intel·ligible de la paraula. El llenguatge fixa, ordena, expressa i comunica allò de més íntim, el que distingeix a cada home en la seva diferència específica, allò que el fa ser ell i amb el qual, amb el llenguatge, arriba a ser el que és. El mode d'expressió de la intimitat hauria de ser un mode d'expressió de la mateixa naturalesa que la de la intimitat: un llenguatge instintiu, peremptori, com el llenguatge del boig, del místic, del borratxo o del poeta. Llenguatges que no s'avenen a la convenció de la retòrica imposada pels altres. Emperò, l'expressió de la nostra intimitat, mitjançant el llenguatge, fa que puguem entendre el nostre jo, i donar-lo a entendre.

L'expressió es manifesta en primer lloc a la mateixa persona que s'expressa, i, en segon lloc, a qualsevol que la pugui entendre. Si el que es vol és expressar les emocions intel·ligiblement, un ha d'expressar-les de tal manera que siguin intel·ligibles per a un mateix: fins que un home no ha expressat la seva emoció, no sap de quina emoció es tracta. L'expressió del jo a través del llenguatge fa que aquest es faci conscient a l'home que l'expressa. L'acte d'expressar la intimitat és, doncs, una exploració de la pròpia intimitat, de les pròpies emocions, sensacions i percepcions i tracta de saber quines són aquestes i quina és la seva naturalesa. L'expressió de la intimitat és una activitat per a la qual no hi ha models, ni lleis, ni normes, ni preceptes amb l'ajut de les quals puguin assolir la forma expressiva. L'expressió individualit-

za. L'expressió de la intimitat ens fa conscients d'ella, ens permet de conèixer-nos, de fer-nos comprensibles i pensables per a nosaltres mateixos, i comunicables amb els altres; ens fa conscients de la nostra singularitat, i de la peculiaritat de la nostra expressió. La intimitat, allò instintiu, allò d'incomunicable de l'existència, de l'experiència individual, es transforma, mitjançant l'expressió del llenguatge literari, en una forma que ordena el món de l'instint sota la forma del pensament expressable, per a, d'aquesta manera, comunicar el món interior amb el món exterior en un llenguatge íntim que, des del moment en què es pronuncia, deixa de ser íntim per esdevenir públic i comú i que sense deixar de ser expressió de la intimitat és recollida per una altra intimitat, la del lector, que s'identifica amb la de l'escriptor. El mèrit de l'escriptura és el d'haver sabut evocar i expressar als lectors, i amb els estrictes termes del llenguatge, la intimitat del jo i de mostrar el col·loqui singular on cadascú, l'escriptor i el lector, es troba amb ell mateix, en un monòleg interior, l'un expressant-se, l'altre interpretant-se.

L'expressió del jo a través del llenguatge literari és la voluntat de sentir com a lògic el que pel seu origen i naturalesa és impulsiu, irreflexiu i caòtic i, d'aquesta manera, comunicar-ho al lector. La intimitat del jo només podem fer-la conscient i conèixer-la a través del llenguatge, que el mateix instint pulsional ha creat perquè s'expressés. La intimitat, a la qual el llenguatge ha donat nom, fins i tot existència, emergeix, doncs, no només com una interpretació del caos de l'inconsciència, sinó que ens mostra, també, l'íntim moviment de les facultats de crear i de conèixer de l'escriptor i del lector. La intimitat és

una ficció, una invenció de la imaginació, una creació nostra; el que no és ficció és l'impuls que l'ha creat, és a dir, la capacitat de construcció, de creació i d'interpretació que té el llenguatge literari. La lectura és, en aquest sentit, un camí privilegiat d'accés a la pròpia intimitat. És un aprenentatge no només d'un mateix, sinó també de la realitat i del sentit de la realitat. Un aprenentatge del món i del sentit del món. Un camí que és obert gràcies a l'expressió de la intimitat de l'autor que ha desvetllat la de l'escriptor. Com diu Marcel Proust en un altre lloc de la *Recherche*: cada lector és, quan llegeix, el lector de si mateix. L'obra de l'escriptor no és més que una espècie d'instrument òptic que li ofereix al lector discernir el que, sense aquest llibre, no hauria pogut veure en ell mateix... Els meus lectors –segueix dient Proust– són els lectors de si mateixos, perquè el meu llibre no és més que com aquests cristalls d'augment que l'òptic de Combray oferia a un comprador.

Si el llibre és l'expressió de la intimitat, la intimitat entesa com allò de propi que dóna sentit a la realitat quan el lector llegeix el llibre, llegeix i interpreta la seva pròpia intimitat i el sentit de la realitat que aquesta intimitat li descobreix. El llibre és gairebé com un instrument que ajuda a veure millor allò de nosaltres mateixos que desconexem o que havíem oblidat, o que s'ha perdut entre els plectres de la memòria i que mai hauríem pogut recordar o conèixer sense l'ajut d'aquell llibre que ens ha obert el sentit del món i de nosaltres mateixos.

Per tot això podríem dir que cadascú de nosaltres ens hem creat allò de nosaltres més íntim, no només amb l'ajut de la nostra experiència personal de la realitat, sinó

també amb els recursos que ens han donat tots els llibres que hem llegit. Tant la realitat de les coses, com la realitat que hi ha als llibres han estat interpretades per nosaltres i, ambdues, ens conformen en el que som. «Sóc el que he llegit» va dir en una ocasió Jorge Luis Borges, ja que cada llibre ens ha ofert aquell punt de vista únic que sobre la realitat ens ha mostrat l'autor en l'estil que li és propi i que no és altra cosa que l'expressió de la seva intimitat.

El món és la nostra creació i la lectura dels llibres ens han ajudat a crear-lo; ens han ajudat a tenir la nostra peculiar consideració sobre nosaltres mateixos i sobre el món. Els llibres que llegim ens donen a conèixer el món, que no és el món de l'autor, sino el món que, amb l'ajut del llibre, hem pogut llegir o veure en nosaltres mateixos. Hi ha certament una gran distància entre els llibres i la vida, és aquella distància inexorable a què feia referència Josep Pla, quan deia:

Nosaltres hem llegit i llegim els llibres. Creiem que hem viscut perquè hem llegit els llibres. Els llibres ens han donat esperança d'alguna cosa. Els llibres ens han suggerit l'esperança d'alguna cosa. Hem esperat anys i anys que alguna cosa es produiria: Què s'ha produït? Absolutament res. Res. Això ens ha portat a suposar que els llibres diuen una cosa i que la vida en diu una altra de molt diferent. Els llibres ens diuen que el món, els homes, les dones, són fets d'una manera. La vida ens diu que el món, els homes, les dones, són fets d'una manera distinta. Els llibres ens diuen que existeix l'amor, la glòria, la bondat, la grandesa. La vida diu que no hi ha res.

Per a Josep Pla no hi ha res fora dels

llibres. Com per a Don Quijote de la Mancha o per a Madame Bovary, no hi havia res a la realitat més que engany, aparença i caos. Als llibres hi ha la vida, essencialitzada, intensificada i reduïda i és només amb l'ajut de l'experiència pròpia que la realitat dels llibres es manifesta més que no com una nova realitat, com un expandiment, una ampliació i una intensificació de la nostra experiència. És el que va a dir altre cop Marcel Proust: «La vertadera vida, la vida a la fi descoberta i dilucidada, l'única vida, per tant, realment viscuda és la literatura; aquesta vida que, en cert sentit, habita a cada instant en tots els homes com en l'artista». Això és possible ja que, com afirma Michel de Montaigne «cada home porta la forma sencera de la humana condició». Cadascú de nosaltres, els escriptors i els lectors, sense deixar de ser el que som, en la nostra diferència, som també els altres. D'aquesta manera el principi d'identitat de l'espècie humana ve a compensar el efectes del principi de diversitat i aquella consciència íntima del jo es veu compensada per un principi d'universalitat en virtut del qual cadascú de nosaltres pot ser el portaveu de tots, ja que cadascú és el mirall de tots. Com deia Jorge Luis Borges, en la dedicatòria del seu llibre *Fervor de Buenos Aires*:

Si las páginas de este libro consienten algún verso feliz, perdóneme el lector la descortesía de haberlo usurpado yo, previamente. Nuestras nadas poco difieren; es trivial y fortuita la circunstancia de que seas tú el lector de estos ejercicios, y yo su redactor.

Tots som u i el mateix i tots diferents. El reconeixement de l'altre com un mateix fa que cada consciència individual coinci-

deixi amb la consciència de pertànyer a una comunitat, més o menys espiritual, i es reconeix en aquesta comunitat com es reconeix en ell mateix. Reconèixer l'altre com a subjecte només és possible quan s'ha assolit la mateixa condició. D'aquí el doble moviment que, sobretot el llenguatge literari afavoreix. Un moviment que va de dintre cap a fora, que és l'expressió de la intimitat, i un altre que va de fora cap a dintre i que és el reconeixement de l'expressió d'una altra intimitat que reconeixem en nosaltres.

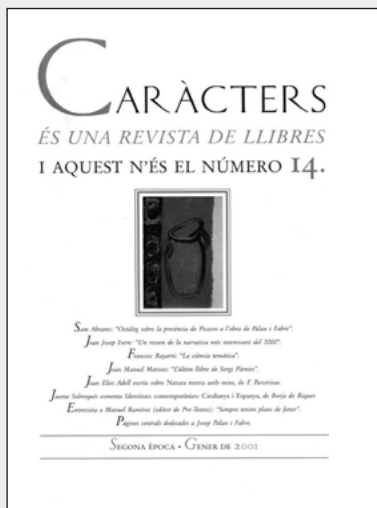
Si, com havíem dit, la lectura és un esdeveniment íntim i solitari, també ho és l'escriptura, que també és una activitat intel·lectual que posa en moviment totes les nostres facultats. Tot i que sempre es fa servir el llenguatge, no és el mateix parlar amb un mateix, parlar amb un altre o expressar la intimitat per mitjà de lletres traçades sobre un paper, com és el fet d'escriure; en el qual un no s'adreça a ningú o un s'adreça a tots. Diu María Zambrano de l'acte d'escriure:

¿Qué és lo que quiere decir el escritor y para qué quiere decirlo? ¿Para qué y para quien? El escritor quiere decir el secreto; lo que no puede decirse con la voz por ser demasiado verdad; las grandes verdades no suelen decirse hablando. Esto que no puede decirse, es lo que se tiene que hablar. Descubrir el secreto y comunicarlo, son los dos acicates que mueven al escritor... El secreto se revela al escritor mientras lo escribe. El escritor sale de su soledad a comunicar el secreto. Luego ya no es el secreto mismo conocido por él lo que le colma, puesto que necesita comunicarle. ¿Será esta comunicación? Si es ella, el acto de escribir es sólo medio, y lo escrito, el instrumento forjado.

Si, com havíem dit, la lectura és un acte íntim que ens acosta i ens dona a conèixer una altra intimitat i el secret que ella guarda, l'escriptura vindria a ser el mitjà pel qual es pot descobrir el secret que, lliurat al vertigen de la consciència, es vol donar a conèixer. L'escriure i el llegir són, alhora, un retorn i una descoberta de la intimitat. Per això un escriu amb la totalitat íntegra de la seva persona, per fixar allò que ens diem a nosaltres matei-

xos en la solitud de la nostra intimitat i poder comunicar el que és més propi de cada persona, ja que en la lectura se'ns ha donat a conèixer el món; un món que, amb l'ajut dels llibres, hem pogut llegir en nosaltres mateixos.

Potser tant el llegir com l'escriure siguin formes de romandre en la solitud, en la qual un està a la recerca del que desconexim del món i de nosaltres mateixos. □

CARÀCTERS

REVISTA DE LLIBRES

Núm. 14 Gener 2001

Sam Abrams «Octàleg sobre la presència de Picasso a l'obra de Palau i Fabre»

Joan Josep Isern «Un resum de la narrativa més interessant del 2000»
Francesc Bayarri «La ciència temàtica»

Felip Tobar «Conversa amb Ferran Torrent, Rafael Arnal i Martí Domínguez»

Entrevista amb Manuel Ramírez, editor de Pre-textos
Pàgines centrals dedicades a Josep Palau i Fabre
Il·lustracions de Carme Vidal

Ressenyes/Opinió/Informació/Novetats Bibliogràfiques

Publicació Trimestral:
Gener · Abril · Juny · Octubre

Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana

Av. Blasco Ibáñez 32 - 46010 València Tel.: 96 386 40 90 Fax: 96 386 44 93 E-mail: Vicent.Alonso@uv.es